

Interview - Gert de Roo & Auke ten Hoeve

Bestaan Noord-Groningen al sinds 1959 bedreigd

AUTEURS Martijn van der Linden & Karlijn Roex

FOTOGRAFIE Gemeente Stadskanaal & Anouk Bleker

Denk aan de sociaalruimtelijke dynamiek op het platteland van Noord-Groningen. Komt het nieuw ontworpen landschap van de Blauwe Stad in gedachten op, of het bijna van de aardbodem verdwenen gehucht Ganzedijk? AGORA reisde af naar het hoge noorden en sprak met Gert de Roo en Auke ten Hoeve over beeld en werkelijkheid op het Gronings platteland.

"Ganzedijk kwam begin 2008 in het nieuws door een onhoudbare toestand." Aan het woord is Auke ten Hoeve, oud-commissaris van de Blauwe Stad en oud-wethouder van de voormalige gemeente Reiderland (thans Oldambt), waartoe Ganzedijk behoort. Ganzedijk zette daarmee het krimpvraagstuk op de nationale agenda.

Ten Hoeve: "een combinatie van ongewenst woongedrag en de verkoop van in zeer slecht staat verkerende sociale huurwoningen aan financieel niet-draagkrachtige bewoners leidde tot een dilemma voor de bewoners, gemeente en woningcorporatie. Wat doen we met onze woningen, ooit gebouwd voor landarbeiders? Wat betekent dit voor de bewoners?"

Wat is er precies gebeurd in Ganzedijk? In een rapport van een architectenbureau, ingeschakeld door de gemeente Reiderland, de provincie Groningen en woningcorporatie Acantus, werden in 2008 enkele scenario's uitgewerkt. "Eén scenario is een eigen leven gaan leiden: sloop van alle naoorlogse woningen. Het originele gehucht bleef in dat scenario hoe dan ook bestaan. Maar dat was genoeg om het stof onder de bewoners flink te doen opwaaien. Wat volgde was een plan van het actiecomité 'Energiek Ganzediek'. Een ander scenario uit het rapport, het slopen in het tempo van de ontvolking, werd de uiteindelijke oplossing. Een deel van de woningen werd verwijderd, bouwtechnisch gezien waren deze niet meer te redden. Dat kon bereikt worden mede door voorstellen van de bewoners. De nuchtere Groningers bleven overigens kritisch." In de publieke opinie was

Ganzedijk het slachtoffer van een ongunstige rurale ligging en een krimpende bevolkingsomvang. "Maar die factoren speelden slechts als context een rol: dat was absoluut niet de aanleiding van de discussie of Ganzedijk niet beter afgebroken kon worden." Desondanks werd Ganzedijk het boegbeeld van krimp en aftakeling van het platteland, mede door de documentaire 'De slag om Ganzedijk' van het televisieprogramma Zembla in januari 2009.

Regionaal en solidair

"De oplossing ligt niet in het willen bestrijden van krimp of de nou eenmaal perifere ligging van het Noord-Groningse platteland", aldus Gert de Roo, hoogleraar planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. In een reactie op wat hij noemt "een boeiend betoog van Auke ten Hoeve", vraagt hij hoe Ganzedijk, ondanks de stroom aan negatieve publiciteit, er bovenop is gekomen. "Allereerst door op bestuurlijk niveau de touwtjes aan elkaar te knopen en gebiedsgericht te werken", aldus een stellige Auke ten Hoeve. "Wat je in het ene dorp doet, raakt de andere. Het gaat om samenhang in het gebied. Alle partijen moeten worden aangesproken op hun gedrag, dus ook de woningcorporatie die een onverantwoord verkoopbeleid in het verleden heeft gevoerd. Zo kun je gezamenlijk en solidair aan de slag met de meest schrijnende gevallen. Preventief wel te verstaan, want bij Ganzedijk waren we curatief bezig en dat kost veel meer moeite en veel meer geld." Met curatieve ingrepen doelt Ten Hoeve op het investeren van ruim twee miljoen euro in het slopen of opknappen van woningen en het verbeteren van de woonomgeving. "En voor alle duidelijkheid: deze kosten zijn niet alleen het gevolg van krimp. Veel is onderhoudswerk of herstel van keuzes uit het verleden die verkeerd zijn uitgepakt." In het geval van Ganzedijk lijkt een gevoel van urgentie te hebben bijgedragen aan het bespoedigen van een regionale aanpak van regionale problematiek. Hoe sneller wordt gereageerd op verandering, hoe makkelijker bijsturen is. Dat een regionale aanpak kan helpen, blijkt ook uit het artikel 'Lokaal besturen in landelijke gebieden' van Koen

Elzerman, elders in deze editie van AGORA. Hoogleraar Gert de Roo gaat nog een stap verder en ziet een extra stimulans voor regionale samenwerking in de vorm van een noodfonds. "Het anticiperen op leefbaarheidsproblemen op het platteland sneller kan verlopen indien er bijvoorbeeld een regionaal noodfonds beschikbaar is waardoor lokale besturen een positieve prikkel hebben om problemen gezamenlijk aan te pakken." Een dergelijk fonds, vergelijkbaar met bijvoorbeeld het steunprogramma van oud-minister Vogelaar voor achterstandswijken in grote steden, is ook wat Ten Hoeve voor ogen heeft. "Ik heb de optie voor een dergelijk fonds ten tijde van de problematiek rondom Ganzedijk onder de aandacht gebracht van de minister."

Platteland gewenst voor ongewenste activiteiten

Vanaf de jaren zeventig heeft er in Nederland een vergaand decentralisatiebeleid bestaan om werkgelegenheid te brengen naar economisch zwakkere regio's. Kantoren van de belastingdienst, de postkantoren en telecombedrijven, het Centraal Bureau voor de Statistiek (Heerlen), de Rijksdienst voor het Wegverkeer (Veendam): de lijst is lang. Maar die tijd is voorbij. Deze kantoren worden gesloten, verplaatst, samengevoegd of 'teruggehaald' naar de Randstad. Een denkfout die bij de decentralisatie is gemaakt is, volgens De Roo, dat er niet werd geredeneerd vanuit de kracht van het platteland. "Bewust gestuurde acties vanuit een centrale overheid werken niet. De onderbelichte intrinsieke kwaliteiten van het platteland blijven op deze manier onbenut. Energy Valley, een brede samenwerkingsalliantie voor de Noord-Nederlandse energiesector, is zeker een motor achter de economische activiteit, dat zal ik niet ontkennen. Maar de tijd van geplande, grootschalige acties zoals het bewust creëren van een cluster van activiteit in de energiesector is voorbij." Desondanks blijft de Rijksoverheid, zoals te lezen was in de vorige editie van AGORA, Hypes, een dergelijk beleid voeren. Paradoxaal genoeg is de locatiekeuze van de overlastgevendende kolencentrales in de Eemshaven, het werkgebied van Energy Valley, wel voortgekomen uit een kwaliteit van het platteland: ruimte, rust en ver weg van overige menselijke activiteit.

Biresidentialiteit tegen seniorengetto's

Maar wat zijn dan de intrinsieke kwaliteiten en de 'kracht van het platteland' waarop Ten Hoeve en De Roo wijzen? AGORA daagde hen uit om het woord 'probleem' los te laten. Maar zelfs dan komt Gert de Roo er niet onderuit om de moeilijke omstandigheden van dit moment

Gert de Roo

De Roo: "Het onderscheid in de academische wereld tussen stad en platteland is gerechtvaardigd, maar het kan niet los van elkaar worden gezien"

te benadrukken: "De neergang op de woningmarkt raakt de periferie extra hard. De problemen van Ganzedijk waren nooit zo in het nieuws gekomen als het in het westen had gelegen. Het urbane gebied houdt echt op in Zuidwest-Friesland, ondanks de inzet om de rand van het urbane gebied van Nederland op te rekken naar het noorden met een Blauwe Stad." De Blauwe Stad is een project in de gemeente Oldambt met een nieuw meer van 800 hectare groot, natuurgebied en plaats voor ongeveer 1.500 dure woningen op ruime kavels. "Hier zijn we op het platteland en gelden er andere spelregels. Hier zijn geen forenzen of dagjesmensen." Ook stelt De Roo dat er amper vervlechting plaatsvindt met de stedelijke omgeving: "Let wel: Noord-Groningen is écht platteland."

Wel ziet De Roo een kracht in biresidentialiteit. "Biresidentialiteit is het bewonen van een pied-à-terre in bijvoorbeeld Amsterdam met een tweede woning op het platteland. Biresidentialiteit is een autonoom verschijnsel dat dynamiek naar de woningmarkt op het platteland kan brengen. Ondanks de problemen waar Frans Thissen in deze editie van AGORA op wijst in zijn artikel 'Ouderen op het platteland'. Autonome ontwikkelingen leiden vaker tot structurele verbeteringen dan kunstmatige ingrepen. Maar eerlijk is eerlijk: de sociaalruimtelijke structuur zoals het rurale woonmilieu van het platteland kan zeker als kwaliteit worden gezien. Niet onbelangrijk is dat biresidentialiteit voor extra werkgelegenheid op het platteland zorgt: de tweede huizen moeten onderhouden en beheerd worden." Auke ten Hoeve haakt in: "Het gaat hierbij niet om seniorengetto's maar om werkgelegenheid en een daarmee samengaande jonge bevolkingssamenstelling. Door nieuwe technologie is het mogelijk een niet-agrarisch bedrijf te runnen vanaf een locatie op het platteland, dankzij glasvezel en het Nieuwe Werken." Ten Hoeve

Ten Hoeve: "Rurale ligging en krimp waren absoluut niet de aanleiding van de discussie over het afbreken van Ganzedijk"

Auke ten Hoeve

hekelde de agro-productivistische blik van de stedelingen op het platteland: werkgelegenheid is meer dan alleen landbouw, zoals Dirk Strijker en Marianna Markatoni laten zien in hun artikel in deze AGORA. Werken en wonen op het platteland heeft wel een prijskaartje, aldus De Roo en Ten Hoeve. "Vergeet niet dat de extra kosten aan energie en mobiliteit hoog zijn. Als je in Amsterdam woont heb je geen auto nodig, hier kan je bijna niet zonder twee auto's per huishouden. Maar, je hebt wel de rust en de ruimte. Dat zijn keuzes voor een specifieke leefstijl."

Ten Hoeve komt terug op de Blauwe Stad: "ook hier komen beeld en werkelijkheid niet overeen. Het doel van het plan Blauwe Stad was een economische impuls. Woningbouw was daarvan een onderdeel. Inmiddels blijkt dat ondanks beperkte woningbouw het plan toch tot nieuwe economische activiteiten heeft geleid. Daarmee is dat plan een succes, los van de ontwikkeling van de woningbouw. De beeldvorming is dus niet juist, maar wel hardnekkig." Kritiek op Blauwe Stad richt zich bijvoorbeeld op het aanleggen van overmatige en dure infrastructuur. Ten Hoeve nuanceert dit: "De vraag is inderdaad of je alle investeringen terugverdient, maar ook de Eemshaven heeft decennia lang braak gelegen met alle negatieve beeldvorming van dien. Maar wat zien we nu? Booming business! We hebben te maken met lange doorlooptijden en andere verdienmodellen. Dat vereist langetermijndenken."

Bedreigd bestaan

In 1959 onderzochten de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit van Wageningen de gevolgen van het wegtrekken van jonge plattelandsbewoners. Mede gedreven door werkloosheid als gevolg van mechanisatie van de landbouw trokken zij richting industriële centra in de Randstad. Ook de archaïsche sociale verhoudingen op basis van geloof, stand en sociale controle maakten de vrije stadslucht aantrekkelijk. Anno 2011 is de werkgelegenheid en welvaart op het platteland sterk toegenomen en de discrepantie met de stad afgenomen. Ook plattelandslucht maakt tegenwoordig vrij. "Het rapport uit 1959 was iets te pessimistisch, zo zien we nu. Dit komt door het zogenoemde lineaire denken dat we wel vaker bij worst case scenario's zien over situaties ver in de toekomst", aldus Gert de Roo. "Veel tussentijdse en interacterende factoren worden vergeten: de neergaande lijn wordt doorgetrokken en er wordt te weinig rekening gehouden met nieuwe, creatieve ontwikkelingen die het huidige bedreigde bestaan vervangen door een nieuw perspectiefrijk bestaan." Het blijft frappant dat er sinds het verschijnen van het onderzoeksrapport 'Bedreigd Bestaan' in 1959, ondanks de nieuwe context, weinig is veranderd aan de berichtgeving over het platteland. Beeld en werkelijkheid komen nog steeds niet overeen, zo lijkt het. "De situatie op het platteland is echt niet zo deprimerend dat we hoeven te spreken over een bedreigd bestaan, maar tegenwoordig is er ook de crisis, dit versterkt het één en ander wel" stelt Gert de Roo.

Stad versus platteland

Is, zoals Michiel van Meeteren ter discussie stelt in het inleidende artikel van deze editie, de discrepantie tussen stad en platteland in sociale en ruimtelijke wetenschappen een non-issue geworden? Is er eigenlijk nog wel genoeg verschil tussen stad en platteland die een dergelijke

scheiding rechtvaardigen? Het knelpunt in deze hele discussie zit in de relatie tussen stad en platteland. "Het platteland is niet in staat om een heel eigen dynamiek in stand te houden, en een stad trouwens ook niet", stelt Gert de Roo. Feitelijk is in de Blauwe Stad 'stadsdenken' toegepast op een context van platteland. Stad en land hebben een gepassioneerde in elkaar vervlochten haat-liefde verhouding: ze hebben elk hun eigen problematiek maar uiteindelijk kunnen ze niet zonder elkaar. "Het onderscheid dat in de academische wereld tussen stad en platteland wordt gemaakt is daarmee gerechtvaardigd, maar gezien de grote samenhang en overeenkomsten ze kunnen niet los van elkaar worden gezien. Dat laat niet onverlet dat voor sommige buitengebieden wel degelijk andere spelregels gelden."

Platteland als pioniersgebied

De wetenschap loopt vaak voorop: termen als creatieve klasse en bevolkingskrimp sierden AGORA's al in de jaren 2004 en 2005, voordat het in de beleidswereld werd opgepakt. Hoe gaat dat met krimp op het platteland tegenwoordig? Gert de Roo: "Beleidsmakers erkennen het. Nu is het door heel Nederland een erkend fenomeen. Groei was lange tijd een geloof. Ook de markt corrigeert trouwens: bedrijven willen niet groeien in krimpgebieden." Daarmee bedoelt De Roo dat investeringen worden gedaan op basis van groeiverwachtingen, vaak in de stedelijke omgeving. Op die manier kruipt iedereen naar elkaar toe en belanden ontstaat er een vicieuze cirkel. "Maar er heeft een ombuiging in het denken plaatsgevonden. Zo gaan bedrijven beter met kantoren om, om niet teveel leeg te laten staan. Dat is een teken van een veranderend besef."

Auke ten Hoeve voegt daar nog iets aan toe: "Er zijn verschillende soorten krimp: woningmarkt, actieve beroepsbevolking, productie. Als verschillende soorten krimp zich opstapelen, wordt dat problematisch binnen de bestaande kaders van het groeidenken. Nu zitten we in fase van de groeistagnatie. Er zijn gebieden met groei en gebieden met krimp, met name op het platteland. Die laatste categorie krijgt steeds meer de overhand." Wat dat betreft is het platteland het meest onderzoekswaardige pioniersgebied binnen de sociale en ruimtelijke wetenschappen op dit moment. En dat rechtvaardigt een analyse niveau waarin stedelijkheid een relevante variabele is. Echter, waakzaamheid is geboden als men de wederzijdse afhankelijkheden tussen stad en platteland uit het oog verliest.

Gert de Roo (g.de.roo@rug.nl) is hoogleraar Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen (RuG). Auke ten Hoeve (auke@tenhoeve.eu) is oud-wethouder van de gemeente Reiderland (thans Oldambt) en is werkzaam in de publieke sector en het openbaar bestuur. Martijn van der Linden en Karlijn Roex zijn redacteurs van AGORA.

Literatuur

Bouwman, P.J. (1959) Bedreigt bestaan, de sociale, economische en culturele situatie in Noord-Groningen. Groningen: Niemeijer. ZEMBLA (2009, 4 januari). De slag om Ganzedijk, van: http://zembla.vara.nl/Voorpagina.1975.0.html?&tx_ttnews%5Btt_news%5D=9581&tx_ttnews%5BbackPid%5D=1974&cHash=bc256952dd